

bp Jan Kopiec
Uniwersytet Opolski
 <https://ror.org/04gbpnx96>

Święta Jadwiga Śląska – patronka polskiej królowej Jadwigi

Z racji podniosłych obchodów 650. rocznicy urodzin Wawelskiej Pani, wspaniałej monarchini na tronie Polski i Litwy, nie sposób nie zagłębić się także w duchowe przesłanie, związane z pogłębieniem sensu nadanego jej imienia. Nosiła bowiem imię znanej europejskiej księżnej śląskiej sprzed blisko dwóch wieków, kanonizowanej w 1267 roku. Pochodząca z Bawarii, wyniesiona do chwały ołtarzy wysoko urodzona reprezentantka Śląska mogła więc stanowić dla andegaweńskiej królewskiej rodziny i otoczenia w Budzie przekonujący wzór tego, jak realizować w przyszłości monarszą odpowiedzialność za państwo i naród. Mogło to przemawiać do umysłów rodziców węgierskiej Jadwigi tym skuteczniej, że już w przeszłości więzy rodzinne zahaczyły również o hrabiów Andechs i osobę bawarskiej Jadwigi. Podejmując więc wskazane w tytule zagadnienie, pragniemy wnikać w ważne odniesienia nie tylko do średniowiecznego fenomenu dojrzałych doświadczeń ówczesnej Europy, wyłaniającej się z ducha i mentalności licznych ludów. Wtedy stabilizował się nasz kontynent pod wpływem karolińskiego renesansu rzymskich fundamentów oraz chrześcijańskich treści wraz z dojrzałymi formami nowej pobożności. W tym nurcie nadawane imiona wprowadzają każdego człowieka w niemal mistyczny wymiar ludzkich losów. W tak zaproponowanej refleksji, obok odniesień religijnych, nie może zabraknąć odwołania się do żywego procesu budowania społeczności, włączonych w proponowany nowy porządek. To jego zasady

wpływały na mentalność, zwłaszcza w wymiarze ponadczasowych odniesień. Europa czasów obu przywołanych wspaniałych świętych kobiet o imieniu „Jadwiga”: zarówno przedstawicielki przełomu XII i XIII stulecia, jak też jej imienniczki z końca XIV wieku, traktowana była jako *Imperium Christianitatis*, czyli wielka, połączona ojczyzna ludów i języków, budujących swoją tożsamość na wspólnej płaszczyźnie wiary chrześcijańskiej. Przyczyniał się do tego w istotnej mierze Kościół, ale był to też w miarę dojrzały przejaw postawy całej ówczesnej wspólnoty chrześcijańskiej.

Drobiazgowo udokumentowana biografia śląskiej władczyni, wywodzącej się z niemieckiego rodu i działającej na piastowskim Śląsku, stanowi przekonujące wsparcie w podjęciu zarysowanych refleksji z dawnej przeszłości¹. Wiadomo, że jej imię jest pochodzenia germańskiego, a ona sama pochodziła z tego kręgu narodowego. Etymologicznie w imieniu tym zawarte jest odniesienie do walki, nazwane nim kobiety charakteryzuje ono jako zdecydowane i przedsiębiorcze². Tytułowe władczynie przyczyniły się do potwierdzenia tego znaczenia jako bardzo szlachetne, niezwykle zasłużone postaci, godne wyniesienia na ołtarze.

Piśmiennictwo o św. Jadwidze Śląskiej pojawiło się już w momencie zamknięcia jej życia, zainicjowane bullą kanonizacyjną z 1267 roku papieża Klemensa IV³. Bulla ta zawiera trzy części, na które składają się:

- 1 Stan wiedzy o św. Jadwidze podaje Benigna Suchoń OSU. Zob. B. Suchoń OSU, *Święta Jadwiga, księżna śląska*, „Nasza Przeszłość” 53 (1980), s. 5–132, <https://doi.org/10.52204/np.1980.53.5-132>; B. Suchoń OSU, *Jadwiga śląska*, w: *Hagiografia polska. Słownik bio-bibliograficzny*, pod red. R. Gustawa OFM, t. 1, Poznań–Warszawa–Lublin 1971, s. 457–475 – dołączoną bibliografię przedstawia Romulad Gustaw na s. 475–485. Z autorów niemieckich bogaty dorobek posiada Joseph Gottschalk. Zob. J. Gottschalk, *St. Hedwig Herzogin von Schlesien*, Köln–Graz 1964. Nowszy dorobek przedstawiają publikacje: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta Jadwiga Śląska w dziejach i kulturze Śląska”*, Wrocław–Trzebnica 21–23 września 1993 roku, Wrocław 1995; *Wkład św. Jadwigi śląskiej w kulturowe dziedzictwo Śląska*, red. S. Araszczuk, Wrocław 2017.
- 2 *Księga imion i świętych*, opr. H. Fros SJ, F. Sowa, t. 3, Kraków 1998, s. 182.
- 3 Dla dorobku średniowiecznego omawia je W. Mrozowicz, *Piśmiennictwo o św. Jadwidze*, w: *Święta Jadwiga Śląska. Pamięć – dziedzictwo – inspiracja. Księga Roku Jadwiżańskiego*, red. G. Sokołowski przy współpr. K. Jaworskiej i P. Gołubcowa, Wrocław 2018, s. 119–135; W. Bochnak, *Bulla kanonizacyjna św. Jadwigi Śląskiej*, Legnica 2014 – tłumaczenie bulli na język polski dokonane przez S. Rosika wraz z jego wprowadzeniem, s. 49–86.

życie św. Jadwigi, cuda zdziałane za jej wstawiennictwem oraz droga do kanonizacji. Dołączony też został zestaw źródłowy, który tworzą: żywot św. Jadwigi pióra mnicha Engelberta z Lubiąża, wykaz cudów zdziałanych za wstawiennictwem przyszłej świętej, protokoły przesłuchań świadków na Śląsku przez komisarzy papieskich, czyli biskupa Wolimira z Włocławka oraz polskiego prowincjała dominikanów Szymona, oraz zeznania świadków z Kurii Rzymskiej – te dodatki nie zachowały się dziś⁴. Przez kolejne wieki narastała hagiografia śląskiej świętej, co zaowocowało bogatymi i wszechstronnie analizowanymi aspektami badawczymi.

Jadwiga Śląska, pochodzenia bawarskiego, małżonka ambitnego władcy śląskiej dzielnicy Henryka Brodatego, swoją głęboko religijną postawą dostarczała innym wiele godnych naśladowania inspiracji. Zapoznajemy się z nimi, sięgając po jej żywot i utrwalające go pióro, co wzmacniała autentyczna fama jej świętości jeszcze za życia. Liczne materiały do biografii śląskiej księżnej i nieprzeciętnej kobiety swego czasu wyrastały bowiem głównie z ducha i chęci jej uczczenia przez dążenie do pomyślnego aktu kanonizacji. Najstarsze żywoty, oparte na przekazywanej wiernie tradycji biograficznej, nie wykazują cienia wątpliwości co do nadzwyczajnego charyzmatu życia Jadwigi, który zwińczyła uroczysta kanonizacja 26 marca 1267 roku w Viterbo. W późniejszych wiekach zapatrzeni w nią liczni hagiografowie, wśród nich także wybitni uczeni, reprezentujący różne środowiska naukowe, pracowicie gromadzili najdrobniejsze nawet okruchy, systematyzowali je i starali przybliżyć najszerzym warstwom zamieszkującym Europę. Precyzowali przy tym zapisy z epoki śląskiej świętej, ukazując kontekst historyczny, w jakim żyła. Również w późniejszych okresach nie brakuje zainteresowania fenomenem rozszerzania się pamięci i jej kultu w najdalszych zakątkach globu⁵. W niniejszym artykule pragnę na podstawie

4 Obszernie omawia zachowane rękopisy bulli, jej edycje wraz z dołączeniem niemieckiego tłumaczenia: J. Gottschalk, *Die Kanonisationsurkunde der St. Hedwig*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 22 (1964), s. 120–140.

5 W tym miejscu należy wskazać na wyjątkowe dzieło, powstałe ok. 1353 roku na zamówienie księcia brzeskiego Ludwika I, znane jako *Vita maior S. Hedwigis*. Zob. J. Gottschalk, *Der historische Wert der Legenda Maior de beata Hedwigis*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 20 (1962), s. 84–125. Zob. także *Legenda świętej Jadwigi*, z oryginału łacińskiego tłum. A. Jochelson, przy współudziale M. W. Gogolewskiej, przyg. do druku J. Pater, Wrocław 1993. Przybliża ten zabytek m.in.: A. Karłowska-Kamzowa, *Fundacje artystyczne księcia Ludwika I Brzeskiego*,

istniejącego już dorobku autorów, głównie polskich i niemieckich, oraz własnych skromnych prób⁶ ukazać kontekst religijno-kulturowy wpływający na rozwój osobowości królowej Jadwigi.

Intryguje w tym kontekście pytanie: czy na dworze Ludwika Węgierskiego znano wyjątkowe przymioty i pobożność Jadwigi Śląskiej?

Szczególny charyzmat wysokiego ideału, do którego Jadwiga świadomie zmierzała, wyzwalał przez wieki pytania o źródła tego nastawienia. Tworzył je na pewno ogólnoeuropejski klimat duchowy, obecny w tamtym feudalnym społeczeństwie, nade wszystko na dworach ważnych ludzi, odpowiedzialnych za losy ówczesnego kontynentu. Wszystkim doskwierały dramaty, których źródłem były wzajemne rywalizacje i animozje, ale też silne były tęsknoty, by prowadzić życie uporządkowane, obejmujące aspekty polityczne, społeczne czy umysłowe, a wszystkie nakierowane na proponowanie umiarkowania i wewnętrznej dojrzałości zgodnie z nauczaniem Kościoła. Tego doświadczyła Jadwiga Śląska w rodzinnym zamku Andechs, i owe bawarskie korzenie stanowiły dla niej trwałe europejskie zakotwiczenie, a śląska sceneria dziejowa dopełniła całości. Europejska myśl łączyła ówczesne narody oraz wyłaniające się nowe państwa, a także nowe struktury, które zwieńczały procesy, rozpoczęte wprawdzie na gruzach *Imperium Romanum*, ale i wsparte na rzymskich fundamentach. Wykształcenie Jadwigi u benedyktynek w Kitzingen niedaleko Würzburga to potwierdzenie dynamizmu tej kultury, zachęcającej do uwzględniania imperatywu kształtowania harmonijnie uporządkowanej osobowości człowieka. Tylko wtedy możliwe będzie stworzenie przestrzeni ducha dla szerokich możliwości nieskrępowanego rozwoju. Echa krzepnącej władzy europejskiej z cesarzem i papieżem na czele, duch pobożności powszechnej, ale też wspierającej elitarne szlaki prowadzące do doskonałości duchowej, jakich moc ukazywał zakon benedyktyński i cysterski, z którymi wiązała Jadwigę edukacja; do tych podstaw dołączał się także świeży powiew franciszkańskiej inspiracji bliskości Boga, wyrażający się w dojrzałym odczytaniu potrzeb każdego człowieka, a co za tym idzie – w bezinteresownej działalności charytatywnej. Okazję

Opole–Wrocław 1970, s. 18–34; J. Pater, *Wartości historyczne „Żywota większego świętej Jadwigi”*, w: *Księga Jadwiżańska...*, s. 177–187.

- 6 Por. J. Kopiec, *Święta Jadwiga i jej rola w dziejach Europy. Konferencja wygłoszona podczas jubileuszowej pielgrzymki do Trzebnicy*, „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej” 48 (1993) nr 12, s. 373–379; J. Kopiec, *Europejska geografia Świętej Jadwigi*, „Nowe Życie. Dolnośląskie Pismo Katolickie” 34 (2017) nr 4, s. 11–13.

do stworzenia takiej syntezy można uznać za wyjątkowo korzystny dar, pozostający w służbie średniowiecznej Europy. Jadwiga nauczyła się iść ku Bogu drogą poszukiwań i stawiania pytań – tego nauczono ją na klasztornym etapie wychowania.

Ród hrabiów Diessen-Andechs już wtedy posiadał swoje miejsce w ówczesnych elitach władzy⁷. Przedstawiciele tego rodu od 1180 roku zajmowali miejsce w szeregach książąt Rzeszy. Ojciec Jadwigi, Bertold, książę Karyntii i Meranii, do dziś wprowadza nie tylko biografów Jadwigi w szeroki świat europejski. Poprzez koligacje z Wettynami i Staufami członkowie tego rodu nie tylko pielęgnowali kontakty z arystokracją Bawarii, ale także z Łużycami i Miśnią, czyli niemal w sąsiedztwie Śląska, z którego Piastowie już wcześniej zawierali małżeństwa z przedstawicielkami niemieckich sfer. Matką Jadwigi była Agnieszka z Miśni, córka Dedona V z Rochlic; a babką – Matylda, której brat Filip von Heinsberg (zm. 1191) był arcybiskupem kolońskim i zarazem kanclerzem cesarza Fryderyka Barbarossy. Jadwiga miała siedmioro rodzeństwa, wszyscy osiągnęli wysokie pozycje, czy to piastując stanowiska kościelne (dwóch braci i siostra), czy to sprawując władzę (dwóch braci) czy to współpanując na dworach: francuskim (siostra Jadwigi, Agnieszka, została żoną króla Filipa II) i węgierskim (druga siostra, Gertruda, żoną króla Andrzeja). Wujem Jadwigi był św. Otton, biskup Bambergu, apostoł Pomorza. W rodzie Andechsów można wyliczyć 34 biskupów i prałatów, jednego opata, sześć księży, wielu fundatorów kościołów i klasztorów. Takie koligacje mogły imponować, a u młodzianki Jadwigi ten szeroki kontekst dziejowy, przekraczający granice rodzinnej Bawarii, zaowocował dynamizmem w podtrzymaniu bogactwa i potężnego władztwa, jak też rozwijanego wysiłku duchowego, który doprowadził ją aż do papieskiego aktu kanonizacji.

Małżeństwo z nieznanym zupełnie władcą dalekiego Śląska było z pewnością wymagającym zadaniem, dzięki któremu mogły ujawnić się przymioty księżnej oraz jej duchowa dojrzałość. Na pewno życie księżnej nie było usłane różami, ale w nim Jadwiga wykazała istny heroizm w wypełnianiu obowiązków swego stanu. Nie było to tylko bierne i naznaczone rezygnacją poddanie się fali obowiązków małżeńskich i rodzinnych, ale w tej postawie mieściło się subtelne pomnażanie duchowego dziedzictwa, które na Śląsk także przez jej ręce i otwarty umysł wchodziło. Jadwiga nie była zamknięta i odgradzona od społeczeństwa, interesowała się żywo

7 Zob. *Andechs, Grafen von*, w: *Lexikon der deutschen Geschichte. Personen, Ereignisse, Institutionen*, Hrsg. G. Taddey, Stuttgart 1979, s. 38–39.

nawet sprawami rodzinnych stron, jak chociażby wzmacnianiem rozległego procesu *melioratio terrae*, czyli rozwoju gospodarczego i społecznego księstwa śląskiego, z zakładaniem nowych miejscowości, sprowadzaniem osadników, dzięki którym więcej mogło pojawić się odkrywczych tendencji w uprawie ziemi, w przekształcaniu gospodarki, w zmienianiu reguł życia społecznego. Nie można zapominać o kontaktach kościelnych i promowaniu ówczesnych prądów umysłowych. Jej religijność wskazuje wyraźnie na pielęgnowanie ideałów, które były charakterystyczne dla ówczesnych europejskich społeczeństw.

Dla Jadwigi zarówno zastani odwieczni mieszkańcy Śląska, jak i przybywający z zachodnich stron – w ramach średniowiecznej kolonizacji – osadnicy, byli jeszcze nieznanymi. Jednakże tym „nowym” ludziom, dla których stała się władczynią u boku swego męża, oddała całą swoją uczciwość, budowaną na umiłowaniu Chrystusa, co wyniosła ze swojej ojczyzny. Świetnie wykształcona, dobrze rozumiała, co święte księgi, z *Ewangelią naszego Pana Jezusa Chrystusa* na czele zawierają. To, co ją formowało, to głębokie przekonanie, że na drodze do własnej dojrzałości nie ma innego sposobu wyrażania swej łączności ze Zbawicielem, jak postawa zaświadczenia o kierowaniu się tymi wskazaniami. Z inspirowania się wysokimi pobudkami trzeba było przyjąć styl życia, w którym obok modlitwy i głębokich refleksji duchowych, zawsze musiało się znaleźć świadome dążenie do bycia blisko ludu, a zwłaszcza szczerą troską o ludzi potrzebujących jakiegokolwiek pomocy, szczególnie materialnej. W tym celu z postanowienia Jadwigi powstawały przytułki i szpitale, m.in. u augustianów – szpital Świętego Ducha we Wrocławiu, Nowogrodzie Bobrzańskim, wsparcie otrzymywały także rycerskie zakony szpitalne. Na szczególną uwagę zasługuje schronisko w Środzie Śląskiej dla trędowatych kobiet. Ale św. Jadwiga dostrzegała też coś ważniejszego: należało wziąć na siebie ból duchowy, błędy, popełniane w życiu, czyli mieć żywą zawsze świadomość naszej ludzkiej grzeszności, także dostrzec własne ubóstwo w egoistycznym sercu, nieczułym na dobro i prawdę, a przy tym uporczywie utrzymującym niespokojne sumienie. W tym trzeba uznać wyjątkową siłę okazywanego miłosierdzia. Dlatego tyle było jej osobistej wspierałości w fundowaniu Trzebnicy, klasztoru żeńskiego. Wyrastały nowe kościoły z jej fundacji, głównie w grodach wznoszonych przez jej małżonka, np. w Złotym Stoku, Nowogrodzie Bobrzańskim, Lwówku, a także w dobrach księżnej (Sadłów, Wąsosz, Wińsk, później Legnickie Pole). Popierała powstawanie klasztorów cysterskich, dominikanów, franciszkanów – nie tylko na potrzeby duszpasterstwa, ale i w celu podniesienia poziomu kultury i cywilizacji społeczeństwa.

W odniesieniu do tak zapamiętanej postaci nie wzbudzało wielkiego zaskoczenia, że po śmierci męża poświęciła się życiu konsekrowanemu. Moment zaś jej śmierci – 14 października 1243 roku wieczorem – odbierany był jako szczególny znak Bożej interwencji, wynagradzającej Jadwigę najwyższym zaszczytem.

Już w następnym pokoleniu rozległe środowisko, kształtowane przez tę świętą, potwierdziło nie tylko europejski rodowód jej osoby, ale także dzieł, które indywidualnie prowadziła i w świecie chrześcijańskim reprezentowała. Europa odwdzieczyła się władczyni Śląska wsparciem podjętych zabiegów o jej kanonizację, i można stwierdzić, że gdyby nie cenne koneksje europejskie, kanonizacja Jadwigi nie zostałaaby przeprowadzona w tak krótkim czasie. Przez wieki dojrzywał *modus procedendi* w tym względzie, aż w X stuleciu przybrał postać prowadzenia procesu na wzór rozpraw sądowych, by – w miarę możliwości – uzyskać zobiektywizowany obraz podejmowanej sprawy. Każdy taki proces, zmierzający do wyniesienia zmarłego chrześcijanina, znanego i podziwianego, do chwały ołtarzy, wymagał przestrzegania rozbudowanych procedur, które w XII wieku były już na tyle przyswojone, że respektowano je w świadomie podejmowanych przypadkach. Na tej drodze wszystkie kolejno po sobie następujące czynności procesu kanonizacyjnego stanowią odzwierciedlenie delikatnej materii, jaką zawsze pozostaje właściwa ocena życia zmarłego człowieka⁸. Relatywnie liczne kanonizacje prowadzone w końcu XII i w XIII wieku ukazują, ile ważnych czynności musiał wykonać każdy trybunał kościelny powoływany w tym celu⁹.

W przypadku św. Jadwigi, wdowy po śląskim władcy Henryku Brodatym (zm. 1238), już za jej życia utrzymywała się opinia o nadzwyczajnej świętości, przenikającej jej codzienne życie. Jak wspomniano wyżej, najstarsze żywoty, oparte na wiernie przekazywanej tradycji biograficznej, nie wykazują cienia wątpliwości co do nadzwyczajnego charyzmatu życia polskiej księżnej. W epoce wyjątkowo silnie nasyconej doświadczeniem

8 Na temat formowania się reguł postępowania w procesie kanonizacyjnym zob. H. Misztal, *Kanonizacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 607–610 (tutaj obszerna bibliografia). Warto podkreślić, że od XI wieku Stolica Apostolska żądała przedstawienia wiarygodnego życiorysu kandydata do kanonizacji.

9 Na przykład w latach 1172–1297 zostało przeprowadzonych 31 kanonizacji, w tym tylko dwie z Europy Wschodniej: św. Stanisława biskupa krakowskiego w 1253 roku oraz św. Jadwigi w 1267 roku. Por. J. Gottschalk, *Die Förderer der Heiligsprechung Hedwigs*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte“ 21 (1963), s. 73.

wiary, zachętami do dążenia ku doskonałości, stawianiem świętości jako najwyższego ideału życia – odczytywanie tych dążeń nie nastreżało trudności¹⁰. Bardzo radykalnie uprawiana przez nią asceza, pomoc udzielana biednym aż do rozdysponowania majątku, niemal całkowita abnegacja własnych potrzeb, a przy tym głębokie życie modlitwy i opanowana w najwyższym stopniu umiejętność medytacji i rozmyślania o prawdach wiary to w największym skrócie kanon dostrzeganej doskonałości i świętości. Zapoznanie się z takimi przykładami heroicznej postawy duchowej na pewno przyczyniało się do upowszechnienia znajomości atmosfery, towarzyszącej wybranym ludziom z poszczególnych ziem czy sfer społecznych.

Pomyślną okolicznością dla podjęcia zabiegów wokół kanonizacji Jadwigi była wdzięczna pamięć o walorach chrześcijańskiego życia, rozwiniętych w stopniu nieprzeciętnym. Na pewno sprzyjał temu nastawieniu względ dynastyczny, czyli fakt, że najbliższa rodzina przyszłej świętej przechowywała z pietyzmem pamięć o wspaniałej matce, babci, teściowej, czy w ogóle krewnej¹¹. Bez wątpienia inspirującą okolicznością był fakt, że córka przyszłej świętej, Gertruda (zm. 1268), była cysterką w Trzebnicy i przez blisko 40 lat – od 1232 roku – stała na czele tego klasztoru jako jego opatka. Do tego ścisłego grona należała też synowa świętej władczyni, czeska księżna Anna (zm. 1265), żona umiłowanego przez matkę Henryka Pobożnego, który zginął pod Legnicą 9 kwietnia 1241 roku, przy tym siostra – również dzisiaj świętej – Agnieszki z Pragi. Jadwiga utrzymywała też bliskie kontakty z Trzebnicą, gdzie bardzo życliwie nastawienie do niej, połączone z podniosłym religijnym uznaniem heroicznosci jej życia towarzyszyło całemu konwentowi. Kononizację podbudowywały też dokonujące się za wstawiennictwem Jadwigi cudowne uzdrowienia, co traktowano jako oczywistość, więc skrupulatnie je odnotowywano. To m.in. w trzebnickim konwencie wspólnie z opatką Gertrudą, córką św. Jadwigi, a swoją szwagierką, wraz z całym konwentem od 1252 roku Anna świętowała rocznicę śmierci pary książęcej

10 Na temat sylwetki duchowej księżnej Jadwigi z najnowszych prac zob. K. Dola, *Postawa religijna świętej Jadwigi. Próba charakterystyki*, w: *Księga Jadwiżańska...*, s. 109–115; inspirujące impulsy dla tego tematu daje A. Kielbasa, *Święta Jadwiga Śląska jako wychowawczyni własnych dzieci i swoich wnuków*, Trzebnica 1994.

11 Por. J. Swastek, *Rodzina świętej Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska...*, s. 43–59. Nie był obojętny fakt, że siostrzenica Jadwigi, Elżbieta z Turynгии (zm. 1231) była córką Gertrudy, siostry Jadwigi, która 25 maja 1235 roku została kanonizowana. Por. W. Urban, *Na tropach św. Elżbiety*, Wrocław 1978.

Henryka Brodatego i Jadwigi¹². W klasztorze trzebnickim zakonnicą przez kilka lat była także wnuczka Jadwigi – Elżbieta (zm. 1265) do wydania jej siłą – za sprawą księcia Bolesława II Rogatki, najstarszego syna Henryka Pobożnego i Anny czeskiej) – za księcia poznańskiego Przemysława, skądinąd później współfundatorka wielkopolskiego klasztoru cysterek w Owińskach, pamiętająca wiele szczegółów z pobożnego żywota swojej babki¹³. Przez takie koneksje ułatwione były relacje Śląska z Królestwem Czeskim, zwłaszcza zaś z królem Przemysłem Ottokarem II, bratankiem księżnej Anny. Z chwilą podjęcia decyzji o wdrożeniu starań o wyniesienie Jadwigi do chwały świętych, do kręgu niezwykle oddanych tej sprawie należał jej wnuk, a syn wspomnianej księżnej Anny i Henryka Pobożnego, Władysław (zm. 1270), arcybiskup salzburski od 1265 i administrator diecezji wrocławskiej w latach 1268–1270. Posiadając szerokie powiązania z ówczesnymi dworami środkowej Europy, również z papieżstwem, wykorzystał wszelkie możliwości do promowania zamysłu swej matki i jej środowiska w odniesieniu do zacnej babki¹⁴.

Obok licznej rodziny, której wpływy i kontakty rozbudowane były na Rzeszę Niemiecką, Węgry, Polskę i Czechy, a nawet na Francję, istniał szeroki krąg osób szczerze zainteresowanych wyniesieniem księżnej Jadwigi do chwały ołtarzy. Nie można chociażby zapominać, że cystersi z Lubiąża spełniali funkcje opiekunów duchowych i powierników zakonnicy trzebnickich. Wśród nich wyróżniał się brat Engelbert, najprawdopodobniej autor pierwszego życiorysu Jadwigi, zredagowanego na potrzeby jej procesu kanonizacyjnego, przedstawionego w Rzymie na początku procesu w roku 1262. Wielką pomoc w całej sprawie okazywał franciszkanin Herbord, spowiednik księżnej Anny¹⁵. Z grona kapituły wrocławskiej (oraz krakowskiej) zaangażowany był w to dzieło magister

12 B. Suchoń, *Święta Jadwiga, księżna śląska*, s. 93; W. Bochnak, *Księżna Anna śląska (1204–1265) w służbie ludu śląskiego i Kościoła*, Wrocław 2007, s. 241.

13 K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, t. 1, Wrocław 1973, s. 115–116.

14 Biogram Władysława zob. *Wladislaus (Ladislaus) von Schlesien (um 1235–1270)*, opr. H. Flachenecker, F. Ortner, w: *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biografisches Lexikon*, Hrsg. E. Gatz, unter Mitwirkung von C. Brodtkorb, Berlin 2001, s. 666 – tutaj bibliografia. Zob. także K. Jasiński, *Rodowód...*, s. 127–132; J. Gottschalk, *Die Förderer...*, s. 86–88.

15 Z wrocławskim kręgiem franciszkańskim łączy się osoba Henryka z Breny, syna Dytryka i Eudoksji, księżniczki mazowieckiej, któremu przypisuje się wpływ na powstanie genealogii św. Jadwigi, będącej wyrazem dynastycznego kultu tej

Jakub ze Skaryszewa, wcześniej aktywnie włączony w kanonizację biskupa św. Stanisława ze Szczepanowa. Nie zabrakło biskupa Wilhelma z Lubusza i Tomasza I z Wrocławia. Listę można jeszcze wydłużyć. Ostatecznie dzięki tak zaangażowanym osobom, posiadającym znaczące kwalifikacje i dostęp do informacji o życiu i sławie świętości Jadwigi, także i Kuria Rzymska wiarygodne informacje o autentycznym przekonaniu w sprawie świętości tej wyjątkowej władczyni na ziemi śląskiej. Kolejni zaś papieże: Aleksander IV (1254–1261), Urban IV (1261–1264) i Klemens IV (1265–1268) wykazywali dużo otwartości dla tej kanonizacji. Akurat za tych papieży kontakty z naszą dzielnicą były niezwykle ożywione, a względnie duża liczba wydanych dokumentów świadczy o dobrej orientacji Stolicy Apostolskiej w kwestiach ziemi i diecezji wrocławskiej. Urban IV, jeszcze przed wyborem na papieża, kilkakrotnie przebywał we Wrocławiu w charakterze legata papieskiego, przewodnicząc nawet w 1248 roku synodowi prowincjalnemu metropolii gnieźnieńskiej. Licząc na przychylność tego papieża, przez pośrednictwo polskiego episkopatu, czynności procesowe mające prowadzić do uwieńczenia kanonizacji rozpoczęto przedstawieniem sprawy biskupowi wrocławskiemu Tomaszowi I przez rodzeństwo: arcybiskupa Władysława i jego brata Henryka wrocławskiego, a także Konrada z Głogowa i opatkę trzebnicką, wspomnianą już Gertrudę. W ślad za tym zostało wysłane poselstwo do Rzymu. Nie sposób uchwycić momentu wysłania do Stolicy Apostolskiej pierwszej prośby; prawdopodobnie miało to miejsce między rokiem 1254 a 1261, czyli niemal nazajutrz po kanonizacji św. Stanisława, a przed 1262, bo w tymże roku pracowała już komisja, wyznaczona przez papieża w celu gromadzenia świadectw o życiu i cudach trzebnickiej kandydatki do chwały ołtarzy. Zanotowane w bulli kanonizacyjnej wzmianki pozwalają uchwycić ważny fakt – prośbę o kanonizację wniósł arcybiskup gnieźnieński z duchowieństwem i książętą z dynastii piastowskiej wraz z konwentem trzebnickim¹⁶. W pierwszych miesiącach 1262 roku w Rzymie znaleźli się: archidiakon Salomon z Krakowa i tamtejszy scholastyk Mikołaj, wraz z dziekanem kapituły wyszehradzkiej w Pradze Herengebertem (zm. 1267)¹⁷. Ten fakt wiązał się równocześnie z przygotowaniem do gromadzenia niezbędnej dokumentacji,

władczyni, a także zamysł napisania jej nowego żywota. Zob. K. Jasiński, *Franciszkanin Henryk z Breny propagatorem kultu św. Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska...*, s. 339–351.

16 B. Suchoń, *Święta Jadwiga, księżna śląska*, s. 94.

17 Zob. J. Gottschalk, *Die Förderer...*, s. 96–97.

w której poczesne miejsce zajmowały wykazy cudownych uzdrowień. Nie można wykluczyć, że do sprawy włączył się w tym momencie legat Anzelm, biskup warmiński, przebywający w maju 1262 roku na Śląsku, na pewno odwiedzający wówczas Wrocław i Trzebnicę; we Wrocławiu był obecny w dniach 10 i 21 maja 1262 roku, a 20 maja był także w Trzebnicy, zaś 17 września arcybiskup gnieźnieński Janusz poinformował, że na synodzie w Sieradzu była mowa – wprawdzie jeszcze nieoficjalnie – o kanonizacji Jadwigi. Wiadomo, że wyjeżdżającym z misją do Stolicy Apostolskiej księżna Anna przekazała dla papieża kielich oraz przetykany złotem ornat¹⁸. W wyniku tego poselstwa Urban IV zamianował biskupa wrocławskiego Wolimira oraz przeora dominikańskiego klasztoru we Wrocławiu i równocześnie prowincjała zakonu w Polsce Szymona do zbadania życia i cudów księżnej Jadwigi, a kard. Odo di Castro, biskupa Tusculum, postulatorem procesu. O pierwszych przesłuchaniach w tym procesie dowiadujemy się pod datą 7 listopada 1262 roku, że zostały przeprowadzone w kapitularku klasztoru trzebnickiego¹⁹. Wyznaczeni delegaci bardzo starannie notowali wszystkie uzyskane informacje, ale pracowali dość pośpiesznie. Ponieważ sporządzone protokoły nie zadowolili w pełni Stolicy Apostolskiej (część świadków nie dotarła przed trybunał), papież Urban IV nakazał przeprowadzenie drugiego przesłuchania. Miało ono miejsce również w Trzebnicy, 25 lutego 1263 roku. Ze względu na ciągłe odnajdywanie kolejnych danych, w 1264 roku przeprowadzono kolejne przesłuchania: 17 marca w Trzebnicy, a 26 marca w klasztorze Dominikanów we Wrocławiu. Wyniki tych prac zostały przedstawione tego samego roku podczas synodu we Wrocławiu, któremu przewodniczył legat Anzelm. Prace kontynuowane w Rzymie w 1264 roku zdawały się zmierzać do końca, zwłaszcza że 12 sierpnia poświadczeni zostali w Kurii Rzymskiej duchowni z Krakowa, Pragi i ze Śląska w celu popierania, czy nawet przyśpieszenia całego procesu. Jednak dość nieoczekiwanie 2 października 1264 roku zmarł papież Urban IV, a jego następca Klemens IV został wybrany dopiero 5 lutego 1265 roku. Z tego powodu 20 czerwca do Trzebnicy wyjechał ponownie bp Wolimir, który doprecyzował jeszcze brakujące szczegóły. Prace musiały postępować już bez większych trudności, skoro w listopadzie 1266 roku kard. Odo z Tusculum, postulator procesu, podpisał ostateczne wotum, zamykające wszystkie dochodzenia w postępowaniu kanonizacyjnym.

18 Podaje tę informację W. Bochnak, *Księżna Anna...*, s. 243.

19 J. Gottschalk, *Die Förderer...*, s. 79.

Uroczysta kanonizacja św. Jadwigi Śląskiej miała miejsce – jak można przekonać się z zapisu w bulli kanonizacyjnej – 26 marca 1267 roku w dominikańskim kościele S. Maria di Gradi w Viterbo²⁰. W czasie uroczystego aktu papież wygłosił kazanie ku uczczeniu nowej świętej Kościoła. Po uroczystej mszy św. odczytał życiorys i cuda, a następnie wpisał Jadwigę do katalogu świętych i polecił, by jej uroczystość obchodzono 15 października. Nadał też odpust jednego roku i 40 dni dla uczestników uroczystości dnia translacji, a 100 dni odpustu dla odwiedzających grób w oktawie. Data roczna podawana jest w źródłach różnie: można spotkać lata 1266, 1267, 1268, 1269, a nawet jeszcze późniejsze. W uściśleniu daty 26 marca 1267 roku pomocą może służyć fakt, przytoczony w życiorysie świętej, że w dniu kanonizacji znaleziono dużą ilość ryb w sadzawce dotychczas bezrybnej. Takie „zapotrzebowanie” na postne ryby mogło mieć miejsce właśnie w terminie marcowym 1267 roku, czyli w sobotę przed niedzielą *Laetare*. Rok 1267 podał w swej kronice także Marcin Polak, współczesny opisywanym wydarzeniom, przy tym pracownik kurii papieskiej i najprawdopodobniej uczestnik samej kanonizacji.

Można założyć, że wiadomość o kanonizacji dotarła na Śląsk z początkiem czerwca 1267 roku. Z tej racji legat papieski Gwido udzielił odpustu. Arcybiskup Władysław potwierdził specjalnym dokumentem wolę wybudowania w Trzebnicy osobnej kaplicy dla nowej świętej, bowiem dotychczasowa, dedykowana św. Piotrowi, mogła pomieścić niewiele osób. Na tej podstawie, w świetle dzisiejszego stanu badań można przyjąć, że 17 sierpnia 1267 roku nastąpiło otwarcie grobu z towarzyszeniem nielicznego grona osób: obecni byli opaci cysterscy Mikołaj z Lubiąża i Maurycy z Kamieńca, Agnieszka, wnuczka św. Jadwigi zakonnicą trzebnicka, nadto wnuk świętej Konrad głogowski i trzech jego synów²¹. W tydzień po ekshumacji, z racji święta patronalnego trzebnickiej świątyni św. Bartłomieja ogłoszono fakt kanonizacji oraz zapowiedziano uroczyste podniesienie relikwii (*elevatio*) i przeniesienie ich w procesji na ołtarz w dniu następnym. Ze względu na nieukończenie nowej kaplicy relikwie zostały tymczasowo złożone w kaplicy św. Jana. Kaplica św. Jadwigi została oddana do użytku 1 maja 1269 roku; klasyfikowana jest jako pierwsza gotycka budowla na Śląsku. Uroczyste wprowadzenie do niej relikwii śląskiej

20 Krótko informuje o tym fakcie *Legenda maior*, s. 118–119. Por. J. Gottschalk, *St. Hedwig, Herzogin von Schlesien*, s. 271–279. Warto dodać, że księżna Anna nie doczekała uroczystego aktu, bowiem zmarła w 1265 roku.

21 Wymienia ich B. Suchoń, *Święta Jadwiga, księżna śląska*, s. 102.

świętej nastąpiło 25 sierpnia 1269 roku. Od tego momentu miejsce kultu nawiedzali tłumnie wierni, wśród których znajdowało się wielu ważnych przedstawicieli Kościoła, jak też książąt.

W ten sposób europejska panorama owej kanonizacji stanowiła niezaprzeczalne świadectwo wielkości nowej świętej, na którą warto było się otworzyć.

Czy o tych kwestiach poinformowany był dwór Andegawenów na Węgrzech, czy przykład świętej śląskiej Jadwigi stanowił dla Ludwika Węgierskiego i Elżbiety duchową inspirację do tego, by córce królewskiej nadać to samo imię? Można być niemal pewnym, że w jej biografii odzwierciedlają się wszystkie żywe ideały chrześcijańskiej Europy i że stanowiły one przesłankę do dostrzegania duchowego oddziaływania Jadwigi Śląskiej. Niemal za pewnik można uznać nasuwające się przekonanie, że wawelska Jadwiga, już jako osoba dorosła, sama zainteresowała się postacią swojej wspaniałej patronki i stawiała sobie pytanie, czym podyktowana była decyzja rodziców o nadaniu jej tego właśnie imienia. Dla nas istotne pozostaje przekonanie, że sława tej świętej, przybyłej z odległej Bawarii na polski Śląsk, znalazła trwałe miejsce w świadomości ludzi i wspólnoty Kościoła powszechnego. Bawarsko-śląska patronka była dla węgierskiej imienniczki żywym natchnieniem w sprawowaniu monarszych rządów w odległym dla niej państwie, bowiem sama tego doświadczyła. Żywoć Wawelskiej Pani w bardzo dużym stopniu ukształtowany został przez priorytety akcentowane w biografii św. Jadwigi Śląskiej.

Bibliografia

Źródła drukowane

Bochnak W., *Bulla kanonizacyjna św. Jadwigi Śląskiej*, Legnica 2014.
Legenda świętej Jadwigi, z oryginału łacińskiego tłum. A. Jochelson,
przy współudziale M. W. Gogolewskiej, przygotował do druku
J. Pater, Wrocław 1993.

Opracowania

Bochnak W., *Księżna Anna śląska (1204–1265) w służbie ludu śląskiego i Kościoła*, Wrocław 2007.
Dola K., *Postawa religijna świętej Jadwigi. Próba charakterystyki*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta*

- Jadwiga Śląska w dziejach i kulturze Śląska*”, Wrocław–Trzebnica 21–23 września 1993 roku, Wrocław 1995, s. 109–115.
- Gottschalk J., *Der historische Wert der Legenda Maior de beata Hedwigis*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 20 (1962), s. 84–125.
- Gottschalk J., *Die Förderer der Heiligsprechung Hedwigs*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 21 (1963), s. 73–132.
- Gottschalk J., *Die Kanonisationsurkunde der St. Hedwig*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 22 (1964), s. 120–140.
- Gottschalk J., *St. Hedwig Herzogin von Schlesien*, Köln–Graz 1964.
- Jasiński K., *Franciszkanin Henryk z Breny propagatorem kultu św. Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta Jadwiga Śląska w dziejach i kulturze Śląska”*, Wrocław–Trzebnica 21–23 września 1993 roku, Wrocław 1995, s. 339–351.
- Jasiński K., *Rodowód Piastów śląskich*, t. 1, Wrocław 1973.
- Karłowska-Kamzowa A., *Fundacje artystyczne księcia Ludwika I Brzeskiego*, Opole–Wrocław 1970.
- Kiełbasa A., *Święta Jadwiga Śląska jako wychowawczyni własnych dzieci i swoich wnuków*, Trzebnica 1994.
- Kopiec J., *Święta Jadwiga i jej rola w dziejach Europy. Konferencja wygłoszona podczas jubileuszowej pielgrzymki do Trzebnicy*, „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej” 48 (1993) nr 12, s. 373–379.
- Kopiec J., *Europejska geografia Świętej Jadwigi*, „Nowe Życie. Dolnośląskie Pismo Katolickie” 34 (2017) nr 4, s. 11–13.
- Księga imion i świętych*, opr. H. Fros SJ, F. Sowa, t. 3, Kraków 1998.
- Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta Jadwiga Śląska w dziejach i kulturze Śląska”*, Wrocław–Trzebnica 21–23 września 1993 roku, Wrocław 1995.
- Lexikon der deutschen Geschichte. Personen, Ereignisse, Institutionen*, Hrsg. G. Taddey, Stuttgart 1979.
- Misztal H., *Kanonizacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 607–610.
- Mrozowicz W., *Piśmiennictwo o św. Jadwidze*, w: *Święta Jadwiga Śląska. Pamięć – dziedzictwo – inspiracja. Księga Roku Jadwiżańskiego*, red. G. Sokołowski przy współpr. K. Jaworskiej i P. Gołubcowa, Wrocław 2018, s. 119–135.
- Pater J., *Wartości historyczne „Żywota większego świętej Jadwigi”*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta Jadwiga Śląska w dziejach i kulturze Śląska”*, Wrocław–Trzebnica 21–23 września 1993 roku, Wrocław 1995, s. 177–187.

- Suchoń B., OSU, *Święta Jadwiga, księżna śląska*, „Nasza Przeszłość” 53 (1980), s. 5–132.
- Suchoń B., OSU, *Jadwiga śląska*, w: *Hagiografia polska. Słownik bibliograficzny*, pod red. R. Gustawa OFM, t. 1, Poznań–Warszawa–Lublin 1971, s. 457–475.
- Swastek J., *Rodzina świętej Jadwigi*, w: *Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe „Święta Jadwiga Śląska w dziejach i kulturze Śląska”*, Wrocław–Trzebnica 21–23 września 1993 roku, Wrocław 1995, s. 43–59.
- Urban W., *Na tropach św. Elżbiety*, Wrocław 1978.
- Wkład św. Jadwigi śląskiej w kulturowe dziedzictwo Śląska*, red. S. Araszczyk, Wrocław 2017.
- Wladislaus (Ladislaus) von Schlesien (um 1235–1270), opr. H. Flachenecker, F. Ortner, w: *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biografisches Lexikon*, Hrsg. E. Gatz, unter Mitwirkung von C. Brodtkorb, Berlin 2001, s. 666.

Abstrakt

bp Jan Kopiec

Święta Jadwiga Śląska – patronka polskiej królowej Jadwigi

W ramach jubileuszowych obchodów 650. rocznicy urodzin królowej Polski i Litwy Jadwigi, z rodu Andegawenów, niniejsze przedłożenie omawia ideowe znaczenie jej patronki, którą była Jadwiga, księżna śląska pochodząca z bawarskiego rodu Andechs, zmarła w 1243 roku. Od 1186 roku była ona małżonką śląskiego władcy – księcia Henryka Brodatego. Zasłynęła szeroko rozwijaną działalnością charytatywną, wspierała swego małżonka w wielu politycznych działaniach, nade wszystko prowadziła ascetyczne życie religijne, przyczyniając się do pogłębienia chrystianizacji śląskiego społeczeństwa. Była fundatorką wielu klasztorów, m.in. w Trzebnicy dla cysterek, w którym po śmierci męża osiadła. Zmarła w opinii świętości w 1243 roku, a w 1267 roku została kanonizowana. Dzięki dynastycznym powiązaniom z wieloma europejskimi rodami, m.in. Andegawenami, zaowocowała jej kanonizacją. Reprezentowała średniowieczny ideał chrześcijańskiej władczyni. Król Ludwik Węgierski nadał imię Jadwiga młodszej córce, która również doczekała się kanonizacji (1997).

Słowa kluczowe:

Jadwiga – księżna śląska (zm. 1243); Jadwiga – królowa Polski (zm. 1399); ród hrabiów Andechs; Andegawenowie; europejskie związki możnych rodów; ideał chrześcijańskiej władczyni

Abstract

bp Jan Kopiec

*Saint Hedwig of Silesia (Polish: "Jadwiga") –
patron saint of the queen of Poland*

As part of the 650th anniversary celebrations of the birth of Queen Jadwiga of Poland and Lithuania (Hedwig) of the Angevin line (also: House of Anjou), this presentation discusses the ideological significance of her Patron Saint: the Silesian duchess from the Bavarian house of Andechs, who died in 1243. From 1186 she was the wife of a Silesian ruler, Duke Henry the Bearded. She became famous for her extensive charitable activities and supported her husband in many political endeavours. Pre-eminently, she led an ascetic religious life thus contributing to the deepening of Christianisation of Silesian society. She founded a number of monasteries, including the one in Trzebnica for Cistercian nuns, where she settled after her husband's death. She died in the aura of sanctity in 1243 and was canonised in 1267. Thanks to her dynastic connections with many European families, including the House of Anjou, the fame of her achievements resulted in her canonisation. She represented the spiritual ideal of a Christian female ruler. King Louis the Great, King of Hungary and Poland, named his younger daughter, canonised in 1997, after her.

Keywords:

Jadwiga (Hedwig) – Duchess of Silesia (died in 1243); Jadwiga (Hedwig) – Queen of Poland (died in 1399); House of the Counts of Andechs; European connections between noble families in the Middle Ages; ideal of a Christian female sovereign